

Inskrift (enligt teckningen i Peringskiölds *Monumenta*):

hialb · anutr
5 10

Hialp. Anundr.

»Hjälp. Anund.»

Till läsningen: 6 a och 7 n ha ensidiga bst. 10 n är på teckningen prickad.

Stenen, som av teckningen att döma har varit tillhuggen med upptill rundade hörn, prydes av ett kortsvärd, som sträcker sig från det övre vänstra till det nedre högra hörnet. På klingan äro runorna placerade. Svärdets fäste påminner närmast om ett sabelfäste från nyare tid. Överhuvud taget gör stenen åtminstone på teckningen ett sådant intryck, att man måste räkna med möjligheten av att den har tillkommit i sen tid. Stenen kan ha varit en s. k. häststen, som av rytare har använts som hjälp vid påstigning. Se vidare L 2001 Hellby, Litslena sn, som kommer att behandlas i följande band av *Upplands runinskrifter*.

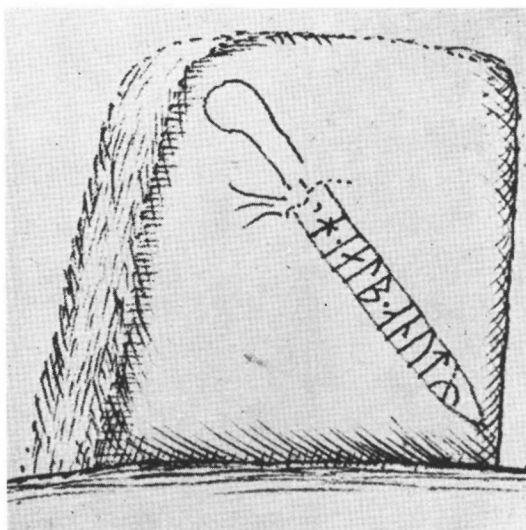

Fig. 271. U 528. Görla, Frötuna sn.
Efter teckning år 1742(?) i Peringskiölds *Monumenta*.

529. Sika, Frötuna sn.

Pl. 113.

Litteratur: B 258, L 631, 1616 a, D 2: 245. J. Bureus, F a 12, bl. 368; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 77; F. V. Radloff, *Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län* 2 (1805), s. 29; N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 3 (1830), s. 153; C. E. Markström, *Beskrifning öfver Frötuna socken* 1852 (orig. i Frötuna kyrkoarkiv, avskrift i ATA); R. Dybeck, *Berättelse för år 1862* (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 25; A. Blomberg, *Beskrifning till kartbladet Penningby* (1889), s. 45; W. Schürer von Waldheim, *En nyupptäckt korsristning å ett berg i Frötuna socken*, UFT h. 16 (1894), s. 38 f.; E. Brate, *Anteckningar* 1916 (ATA); E. Salvén, *Bonaden från Skog* (1923), s. 74, 80; E. Klein, *Bilder ur Sveriges historia* 1 (1931), s. 130; E. Floderus, *Från hedendom till kristendom* (i: *Svenska folket genom tiderna* 2, 1938, s. 65); S. B. F. Jansson, *Runinskrifter i Norrtäljetrakten* (i: *Norrtäljetrakten under forntiden*, 1945), s. 52 f.

Äldre avbildningar: Osig. teckning i F 1 8, bl. 35; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 258, hos Sjöborg a. a., pl. 16 och 17, fig. 43, samt hos Markström a. a.); Dybeck, D 2: 245; C. M. Bolm, teckning den 30/6 1876 (ATA); Brate, foto 1916 (hos Salvén, Klein och Floderus).

Ristningen är huggen i en lodrätt stupande bergvägg, 400 m. NV om Sika mangårdsbyggnad, 425 m. N om infartsvägen till Sika, invid sydvästra kanten av den gamla vägen Sika—Mellingeholm. 150 m. SÖ om denna plats finnes ett stort gravfält. Ristningens nedersta linje befinner sig en knapp meter ovan marken. Den lilla vägen närmar sig på ett ställe Limmarens strand.

I *Sumlen* (F a 12) lämnar Bureus följande upplysning om hällen: »D. Joh. Estonis Relatio kyrkio herdens i Frötuna at en kyrkia är uthuggen i berget ... wid Sika.» *Ransakningarna*: »Widh görla och sijcka gierderne säges skahl synnas lijeknelse til Jettegriffter och J sijcka gierden är ett berg med boockstäfwer på.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* är skrivet: »Sika gärde i bärget» (B 258: »Sika gärde»). Radloff: »Vid Sika by äro åtskilliga runor uthugne i et berg af hvilka ej heller någon mening kan inhämtas.» — Dybeck omtalar i *Reseberättelsen* 1862, att ristningen »i berget på *Sika* gärde» återfunnits och att den »på det nog-

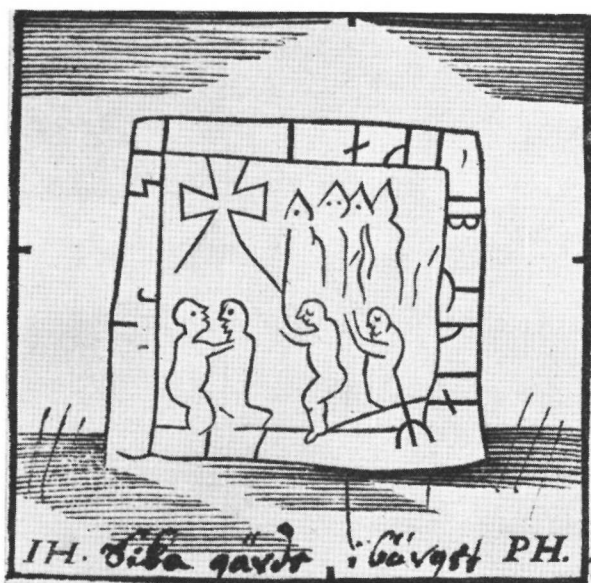

Fig. 272. U 529. Sika, Frötuna sn.
Efter B 258.

granaste undersöktes och afkalkades. Inskriften utreddes i det närmaste.» Åtminstone den senaste meningen innebär en överdrift; i *Sveriges runurkunder* (1865) konstaterar Dybeck nämligen endast, att det finnes »otydbara 'spår efter utnött runristning' i ett berg i gärdet och invid vägen mellan Mellingeholm och Sika».

Ristningen är nästan kvadratisk; höjd 0,62 m., bredd 0,68 m. Ristningsytan är vittrad och ristningen mycket grund och synnerligen svårutredd. I ytan finnas många förrådiska fåror och fördjupningar. Därtill kommer, att ristningen säkerligen från början har varit grund och jämförelsevis osäkert huggen. Ristaren har icke varit någon framstående konstnär och han verkar ovan att hugga. Detta hindrar naturligtvis icke, att hans verk har stort intresse. Detta gäller emellertid endast den bildliga framställningen. »Inskriften» ger icke någon begriplig mening och har med all sannolikhet ej heller haft någon sådan. De

runliknande tecknen göra här snarast tjänst som ett slags ramfyllnad; de ha sannolikt endast haft en ornamental uppgift.

Brate diskuterar emellertid inskriften ingående, men han erkänner, att runorna »äro så otydliga, att mycket få med visshet kunna läsas». Här återges för fullständighetens skull Brates uppfattning av inskriften: »Att döma av **β b** i högra raden löpa de (= runorna) från vänster till höger och stå med spetsen utåt. Var inskriften börjar, är ej heller klart, och det är en godtycklig utgångspunkt, då jag börjar redogörelsen för inskriften med vänstra raden.

A. *Vänstra raden*: 2 cm. nedifrån finnas några fåror, men det är sannolikt, att de icke äro ristade. Den första säkra runan ... står 16 cm. nedifrån, straxt ovanför en djup naturlig insänkning och är måhända **† a**; staven är tydlig och bistaven synes på högra sidan 2,3 cm. men på vänstra sidan på sin höjd 1 cm. och föga utpräglad. Även D[ybeck] har **† .1** kan icke vara **†** men möjligen **l**, ehuru i så fall nedersta stavens nedre del icke kan sägas finnas. 5 cm. ovan 1 finnes upptill en smal fåra, som dock knappast är någon runstav utan runan 2 står nog c. 7 cm. ovan 1 och är en stav utan bistav alltså **i** liksom hos D[ybeck]. 3 synes finnas 4 cm. ovanför 2, straxt ovanför det ställe, där kyrktakets nedre hörn tränger in i runslingan och är blott en ytterst grund stav, som jag icke vågar antaga vara **l**, som den först tycktes. 4 synes finnas 7,5 cm. ovan staven till 3 och kan ha varit **t**, kanske också **k** men både stav och bistavar äro ytterst grunda, varför ock om 4 med säkerhet blott kan uttalas, att den varit en stav **i**. 5 är däremot ganska tydlig och kan icke vara annat än **† k** eller möjligen stupat **u**; bistavens ingång i staven är ej tydlig men kan ej ha legat högre än 1 cm. från foten av staven, som är 5 cm. 6 finnes kanske 6 cm. ovanför bistaven till 5 och är en något oregelbunden fåra som lutar åt höger och utgör den sista i vänstra raden. 5 har D[ybeck] läst **r**, B[autil] **s**, vilket icke kan gillas.

B. *Övre raden*: 1 är kanske **l**, grund men som det tyckes någorlunda säker. 2 är **h u** med staven 6 cm. och bistaven utgående 3 cm. uppifrån, alldeles tydlig men den saknas i B[autil] och läses av D[ybeck] som **†**, i det han fattat blott övre delen av bistaven som ristad och en fåra till vänster som vänstra bistaven. 3 är ganska tydligt **† a**, saknas i B[autil] och läses ock i D[ybeck] **†**; bistaven korsar staven 2 cm. uppifrån, 4 cm. nedifrån. 4 är en tydlig stav, men det är osäkert vad som är bistav; 2,5 cm. nedifrån utgår en fåra, som skulle kunna vara nedre

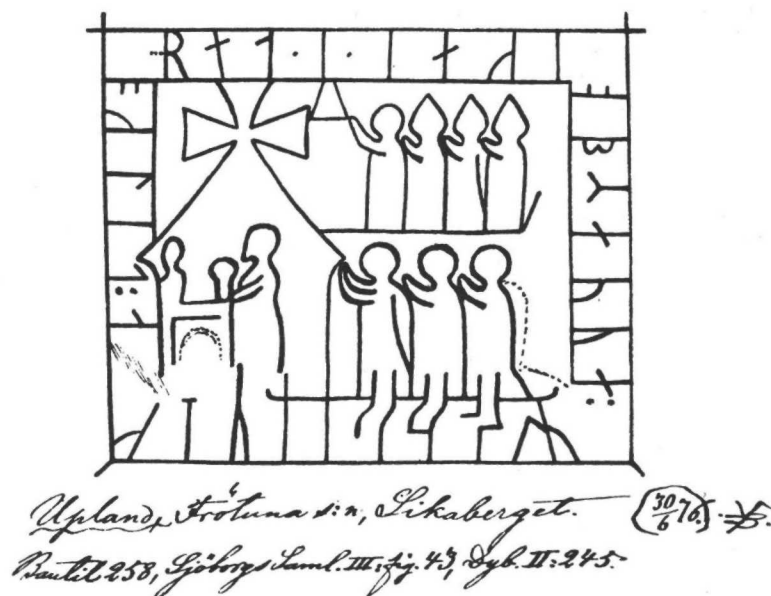

Fig. 273. U 529. Sika. Frötuna sn. Efter teckning av C. M. Bolm.

bistaven till $\mathfrak{h}$, såsom D[ybeck] fattar runan, eller möjligen mellanstreck och nedre stav till $\mathfrak{s}$ $\mathfrak{h}$; upptill vore tänkbart, att bistaven till $\mathfrak{t}$ funnits, men säkrast är väl att fatta 4 helt enkelt såsom $\mathfrak{i}$ eller kanske såsom $\mathfrak{t}$?. 6 tyckes vara $\mathfrak{f}$ och 7 $\mathfrak{a}$. 8 är måhända $\mathfrak{t}$, 9 $\mathfrak{e}$, 5 cm. med en prick 2 cm. ovanifrån.

C. Högra raden: 1 är en fullt tydlig stav utan bistavar, 10 cm. från övre radens övre linie. 2 läses av B[autil], D[ybeck], som $\mathfrak{B}$ $\mathfrak{b}$ och torde väl även vara så, men det är egentligen blott övre ringen, som är tydlig och utgår 1,5 cm. från stavens topp; för den nedre ringen finnes en fördjupning nedtill men den är avbruten på största utbuktningen. 3 är $\mathfrak{t}$ $\mathfrak{a}$ med någorlunda tydlig bistav åt dess stav. 3 finnes icke hos D[ybeck], det är 4, som av D[ybeck] läses $\mathfrak{t}$ och av B[autil] $\mathfrak{h}$, staven är grund och en djupare fåra korsar, som kan uppfattas som bistav till $\mathfrak{t}$. 5 är tydligen $\mathfrak{h}$, staven är 7 cm., bistaven utgår 2,5 [cm.] uppifrån och läses sålunda även i B[autil]. Även 6 är $\mathfrak{h}$ med bistaven utgående 2,05 cm. uppifrån. 7 torde vara $\mathfrak{t}$, staven klar, bistaven grundare.

D. Nedre raden: 1 är $\mathfrak{Y}$ $\mathfrak{m}$ med vänstra bistaven 2,05 cm., den högra 4 cm. uppifrån. 2 är $\mathfrak{N}$ 3 läses av D[ybeck] $\mathfrak{t}$ men är väl snarare $\mathfrak{t}$ $\mathfrak{a}$, staven är klar, bistaven fortsätter på vänstra sidan och kröker nedåt. 4 saknas hos D[ybeck] och är $\mathfrak{i}$ med nedre delen av staven krökt åt vänster. Därefter följer en tydlig punkt. De följande två stavarne 5—6 torde icke vara runor utan höra till bildframställningen, vars linier de fortsätta. 7 är däremot $\mathfrak{Y}$, omvänt $\mathfrak{k}$, med bistaven utgående 4 cm. nedifrån, 3 cm. uppifrån. 8 är ett $\mathfrak{i}$ likt bistaven till $\mathfrak{u}$ men någon stav därtill finnes det icke. 8 står 13 cm. från vänstra radens yttre linie och någon ristning finnes ej däremellan.»

Så långt Brate. Även detta detaljerade undersökningsprotokoll torde lämna ett stöd för den ovan framförda åsikten, att Sikahällens ristare icke har varit runkunnig. Det är sannolikt bortkastad möda att försöka få någon språklig mening i hans »runor». Det värdefulla hos ristningen ligger helt och hållet i bildframställningen. Denna har också sedan länge tilldragit sig ett stort intresse.

Under träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* står en något otydlig blyertsanteckning av följande: 51—45887. *Upplands runinskrifter*.

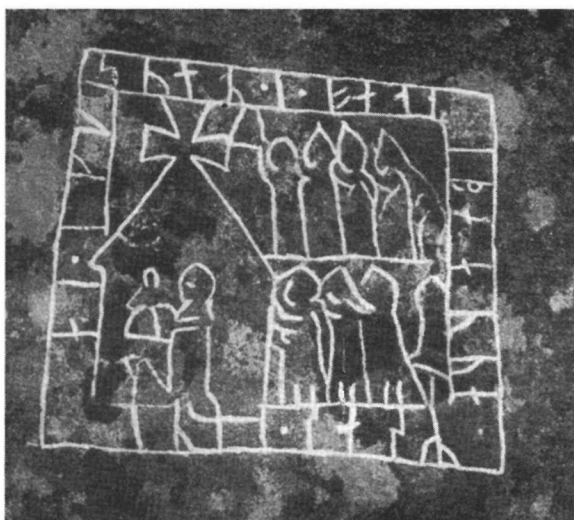

Fig. 274. U 529. Sika, Frötuna sn. Efter foto av Brate.

2:ne åhörare, som tillbedja vid korset, och en munk, för hvilken en syndare tyckes bickta sig.» Dybeck uttalar sig i *Sveriges runurkunder* helt kort om figurernas mening: »?Prester och andre i en kyrka.» Dybeck tillägger: »Märkligt är allmogens tal att ristningen fordom varit *liksom* en 'altartafla' här.» — I ett meddelande om en då nyupptäckt korsristning drygt 1 km. N om Sikahällen skriver W. Schürer von Waldheim om den senare: »Spåren af såväl bilder som skrift äro nu för kläna för att kunna tolkas till deras mening, men gissningar hafva nog blifvit försökta ... Vid försök att tyda något i Sikaristningen har gissats på en afbildning af munkar, klockringning o. s. v., och nog synes formen på korset däri kunna vara från kristen tid.» I sina anteckningar 1916 lämnar Brate en utförlig skildring också av bildristningen: »Bilderna i högra hälften av mittytan äro åtskilda i en övre och en nedre rad genom en linje, som saknas i B. 258 men finnes i D. II, 245. Figurerna föreställa en procession antagligen av präster. I övre raden finnas fyra figurer, vilka alla lyfta sin arm; måhända finnes ock längst bak en femte mindre figur. De tre sista av de fyra figurerna ha spetsig huvudbonad, den förstas hjässa är rundad, han är alltså utan huvudbonad; men lyfter i höjden och bär ett föremål i form av en triangel med av runslingan avskuren topp. Detta föremål finnes varken hos B. 258 eller D. II, 245, hos vilka första figurens hjässa ej heller är rundad, men det är tydligt nog och stöter intill högra armen av det kors, som upptager vänstra övre fjärdedelen av mittytan. Detta kors har ingen gränslinie nedåt, ty rummet under detsamma har säkerligen varit avsett att föreställa kyrkan, i vars inre måhända jungfru Maria är avbildad sittande med Kristusbarnet på sin arm. I den nedersta vänstra fjärdedelen av mittrummet tecknas nämligen i B. 258 och D. II, 245 två figurer stående, men detta synes mig oriktigt: det är blott en figur, nämligen den högra i B. och D., som bär ett föremål med rund topp, vilket vid den bärandes bröst begränsas nedåt av en rak linje. Den bärande tyckes sitta, då ena knäet är böjt. Åt höger begränsas kyrkan av en vägglinie, som finnes i D. men saknas i B. och utanför denna i mittytans högra nedre fjärdedel stå på runslingan fyra figurer, vända åt kyrkan med upplyfta armar; i B. och D. finnas blott två. Den andra och fjärde äro både otydliga och ofullständigt tecknade men synas dock finnas.» Också när det gäller ristningens bildframställning förefaller det som om Brate har sett något för mycket, jfr fig. 274 med pl. 113.

¹ Före »hålla» har »under þors mä» överstrukits.

² Ordet »gamla» överstruket.

jande lydelse: »Här wisa sig några Pärsoner, som hålla¹ sin gudztjänst wyrðandes sin gud fram för dem stående under þors märket, wid hwilket ochså synas fyra andra Skurgudar med gamla² spitziga hielmar betäkta efter den forna tidens bruk.» Radloff uppfattar bilden på ett ganska avvikande sätt: »Figurerna föreställa en kyrka, et kors och folk sysselsatte med ringning.» Sjöberg framlägger sin uppfattning i *Samlingar för Nordens fornälskare*: »Under medeltiden ... finner man flere figurer, som hafva en andelig betydelse. Bland de äldste af detta slag är ... en sten på Sikagärde i Uppland, Frötuna skeppslag och socken ..., där runorna väl icke gifva någon mening, men ristningen visar den tid, då förr än man medhann bygga kyrkor, gudstjänst förrättades vid ett upphöjdt kors. Här ser man 4 andelige, hvilka förmodligen förrätta mässan,

Sikahällens kyrkbild inställes i ett större sammanhang av E. Salvén i avhandlingen *Bonaden från Skog*. På s. 80 skriver Salvén: »En berg-häll vid Sika i Frötuna, Uppland, har inom fyrsidig omramning med svårtolkad runskrift en ristad arkitekturbild, som säkerligen skall föreställa en kyrka ... Byggnaden har vid ena gavelspetsen ett kors.» Salvén hänvisar i fortsättningen bl. a. till att »Bayeuxbonadens bild av kyrkan i Bosham har ett kors som gavelprydnader» (se a. a. kap. Byggnader, s. 57—81). — I Ernst Kleins *Bilder ur Sveriges historia* omnämnes Sikahällen med följande ord: »Den lilla ritningen av en kyrka på en runsten(!) vid Sibo(!) ... är sannolikt den äldsta bevarade bilden av en kristen gudstjänst i Sverge — från 1000-talets slut.» E. Floderus uttalar sig (a. a.) i samma riktning: »Av alla bevarade bildframställningar av en gudstjänst i en svensk kyrka torde ristningen å ovan återgivna runsten från Sika, Frötuna socken i Uppland vara den äldsta. Till vänster syns prästen inför altaret med ett av de heliga föremålen i hand, och till höger ses menigheten. Runskriften runt ristningen är icke tillfredsställande tydd.»

Otto v. Friesen antager, enligt ett uttalande till Salvén (a. a. s. 80), att ristningen förskriver sig från 1000-talets senare hälft. En runologisk datering av denna ristning är självfallet icke möjlig. Det bör emellertid framhållas, att det icke är sannolikt, att en ristning av Sikahällens typ skulle ha huggits vid en tidpunkt, då den uppländska runristningen stod i sitt flor. Sikahällen gör genom ristningstekniken, genom »runornas» former o. s. v. ett ungt, ett degenererat intryck. Det är icke troligt, att en sådan ristning skulle härröra från 1000-talet.

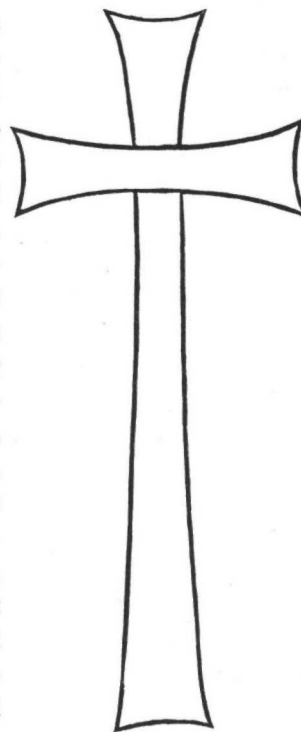

Fig. 275. Korsristning i Frötuna sn. Efter UFT.

I UFT, h. 16 (1894), s. 38 f. lämnar W. Schürer von Waldheim ett meddelande om en »nyupptäckt korsristning å ett berg i Frötuna socken». Han framhåller, att man har fått en erinran om U 529 »genom upptäckten af en annan korsteckning å en låg, sluttande berghäll helt nära västra stranden af samma sjö och ungefär 1,100 meter norr ut från Sikaristningen. Den består endast af ett kors, till dess öfre del i någon mån liknande det i den förstnämnda ristningen, och antagligen äfven detta senare af forntida ursprung. Vid försök att tyda något i Sikaristningen har gissats på en afbildning af munkar, klockringning o. s. v., och nog synes formen på korset däri kunna vara från kristen tid. Så är ännu mera förhållandet med det senare med dess långa fotända och med tvärarmen lagd öfver den lodräta delen på ett sätt, som synes tyda på en af dess upphofsman sedd förebild af trä... Korset är 85 cm. högt och 35 cm. bredt; både stammens och armarnes ändar äro utsvängda på bredden, men afslutningslinierna lindrigt inåtböjda, således mest liknande ett latinskt kors med armarnes ändar påminnande om malteserkorset... Ristningen är gjord med grunda inhuggna linier af ungefär 1 cm. bredd.» Korset finnes 375 m. S om Mellingeholms huvudbyggnad, 16 m. V om Limmarens strand. Höjden över sjöns yta är c:a 3 m.

En runristning, som riksrådet Gustaf Bonde lät hugga år 1743, finnes i en liten bergknalle omkring 600 m. SÖ om Björnö, 300 m. S om boningshuset Fyrväpplingen, 200 m. S om landsvägen Björnö—Rådmansö. Den s. k. »Björn rivares» hög synes från runhällen 400 m. åt ÖNÖ. Inskriften lyder: en · bonþe · iag · faupps · i · stokholms · roþs · sahl · tusenþ · seks · hunþraþ · ottituo · ohrs · tahl · min · faþer · en · iarl · brah · moþer · mig · gaf · men · lemnþ · mig · snart · po · lykones · haf · iag · farit · om · kring · ok · verþen · beseþt · som · oftast · faursaukt · boþ · liufligt · ok · lept · tre · kongar · iag · tient · ok · trelat · mig · fram · blanþ · riksens · ropmen · meþ · replighets · kram · ok · solepes · fylt · þet · tiog · i · min · slekt · som · fahr · po · son · seks · hunþraþ · ohr · rekt · po · rikspag · ar · faurpt · til · stenþer · kungsorþ · omsiþer · ner · iag · blanþ · flera · blef · sporþ · om · rikets · uelferþ · iag · ropþe · fron · krig · ty · skikapen · strakst · et · afskieþ · til · mig · nu · saurier · meþ · mig · huar · relig · man · at · riket · behag · i · mitt rop · ei · fan · iag · fik · faurst · mit · lif · sehn · gamal · iag · uar · mot · tretio · or · þok · lif · nu · ei · har · ty · seks · or · sehn · min · lifstip · uar · til · slut · iag · ualþe · igen · til · hustru · mig · ut · ur · skone · et · troll · som · giort · mig · stor · mon · ok · skaffat · mig · fram · boþ · poter · ok · son · guþ · hielp · oss · i · alt · huaþ · oterstor · mer · hans · enuolþ · i · alt · uort · besta · faurser · 1743.

Norrtälje.

Från Norrtälje stadsområde äro 2 runristningar kända. Den ena av dem (U 530) är dock numera förstörd och endast känd genom äldre uppgifter och avbildningar. Den avtecknades redan av J. Rhezelius och ingår därför i J. Bureus' samlingar av runinskrifter. Den finnes upptagen, ehuru endast fragmentarisk, såväl i *Bautil* (B 259) som i Liljegrens *Runurkunder* (L 628).

Den andra ristningen inom stadsområdet (U 531) befinner sig i fast berg vid Kvisthamra. Den blev bekant för forskningen först i början av 1880-talet.

530. Norrtälje.

Litteratur: B 259, L 628. J. Bureus, F a 6 s. 189 n:r 120 (Rhezelius), F a 5 n:r 270, F a 1 s. 62; J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6), s. 89 (tryckt i UFT, h. 32, 1915—17, s. 52), R 550 n:r 35; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 79; N. Celsius (resp. Laurentius Sepelius), Roslagia (1721), s. 37; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 121, 363; Fable Burman, Triga supplementorum ad runographiam Svio-Gothicam (i: Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups., Vol. 5, 1792), s. 306, n:r XXIV; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län (1804), s. 96; UFT h. 2 (1872), s. 44; Norrtälje Tidning den 22/12 1938; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Norrtäljetrakten (i: Norrtäljetrakten under forntiden, 1945), s. 81 f.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (i F f 6 n:r 108 b); Rhezelius, teckning (i Monumenta Uplandica och i R 550); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 259).

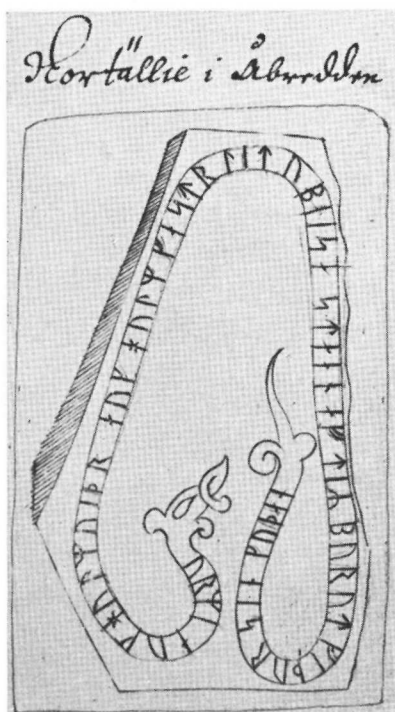

Fig. 276. U 530. Norrtälje.
Efter kopparstick av Bureus.

Om denna runsten, som sedan länge är försvunnen, berättar Rhezelius, som besökte Norrtälje år 1635 (i R 550): »Denne Runestenen lågh i qwanströmen, och effter migh berättades hwar han lågh, lät iagh taga honom opp whr watnet, och resten i åbredden eler stranden. dette berättades om denne stenen at hans nampn stogh på honom som skulle wara et litet stycke der ifrån, i en högh begrafuen, och dät hafwer waret en Jätte, som han war reester efter.» Överskriften till teckningen i R 550 lyder: »Telghä Stadh, I Åbredden widh den öfre quarnen.» Då Rhezelius besökte Norrtälje, var stenen oskadad, men redan vid Hadorphs och Helgonius' besök några årtionden senare var den sönderslagen, och endast ett stycke fanns i behåll. Detta stycke, som utgjorde stenens övre vänstra del, låg, enligt en anteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*, »i en källaremur». Denna källarmur har möjligen tillhört prästgården; i *Ransakningarna* omnämnes nämligen en runsten därstädes: »J Tällie Prästgården säges skulle warij en Runesten men ingen Kundskap är der om?» I *Roslagia* (1721) behandlas den försvunna Norrtälje-stenen: »In civitate Telgensi, et ripa fluminis ad molendinum superiorem, hic invenitur lapis, tali inscriptione donatus. . . Hic lapis, ubi mola reperitur jacuit in flumine, verum deinde aqua exemptus in ripa collocatus est. Cujus nomen lapis habet, in colle haud longe inde remoto eundem sepultum esse, Gigan-